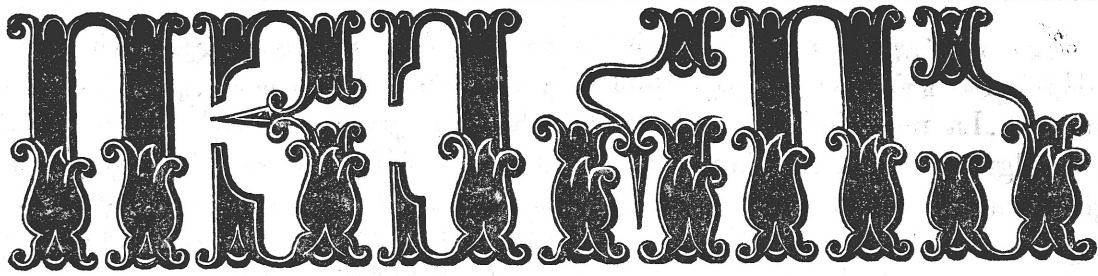

წელიწადი
პირველი

12 მაისს
1877 წ.

საზოლიტიკო და სალიტერატურო გაზეთი.

გამოდის ხუთშაბათობით

ხელის მოწერა: ტფილისს, ჟივერინის რედაქციაში, მთაწმინდის ქუჩაზე, შიოშვილის სახლების ზემოდ. № 5 ქუთაისს, ანტონ ლორთქიფანიძის ბიბლიოთეკაში.

ჟივერინის ფასი 1877 წელს.

თბილისის, გაცემის და გაცემის ფასი . . . 6 კაპ. —

თბილისის — 15 კაპ.

თუ საჭიროება მოითხოვს, რედაქცია გასწორებს და შე-
მოკლებს დასაბუჯდომ გამოცემებში წერილებს.
განცხადება მიიღება ქართულსა და რუსულს ენაზე.

საძიებელი: I. ზოგიერთი რამ, წერილი მესამე —
II. საქართველოს მატრიცა — III. ომის ამბები — IV. სა-
ზოლიტიკო მიმოხილვა. — V. თ. ალექსანდრე ჭავჭავაძის
ლექსი. — VI. კორნეილიანელები. — VII. წერი-
ლი ზეტერბურდიდან. — VIII. ქალაქის სტრუქტურისაგან. —
IX. განცხადებანი.

ზოგნიერთი რამ

ჩვენ ისტორიაზე, ანტიკვლევაზე, უფრო-ცხოვრე-
ბაზე და სხვ.

III

ოსმალის საქართველო ანუ მესხეთი *)

უკვე აღა, ბევრი ქართველთაგანი ვერც კი წარმო-
იდგენს იმ სატანჯველს, რომელიც ოსმალებმა მიაყენეს
მესხეთს. ოსმალები ვერცხდნენ ქართველი ტომის ან-
კენებს და სამხედრო გამაღვილებას, ამისათვის შიშობ-
დნენ, რომ თუ ამერი და იმერი მჭიდროდ მო-
ფნილს ერთ კვარტალისაგან მესხეთს მხარს მის-

ტმდნენ, ეს ბარბაროსნი ამ ადგილში ვერ გადადგმდნენ
თავის ფეხებს. ეს იყო უპირველესი მიზეზი, რომ იმით
თავ და პირველადვე სასტიკი დევნულება აუტყეს ყო-
ველსავე მესხეთის-წესდებს, ზნეობას, ენას და თვით
საწმუნოებას რომ ქართველობა შეესუსტებინათ და
ბოლოს სრულებით ამოეკვითათ, მაშინ, როდესაც სხვა
საწმუნოებისა და შთამომავლობის ტომნი, მაგალ. სო-
მეხნი მესხეთის მოსახლენი, არა დევნულებაში არ ჩა-
ვიყვანდნენ. ოსმალები შეუბრძალებლად ჰსოცდნენ და ყველ-
დნენ ჩვენ მოძმეთ ღვიანში, შავშეთში, ერუშეთში,
ფოცხოვში და არტანუში. ოსმალები დასაწყისითვე იქ
თავიანთი წესი შემოიტანეს: მესხეთი ფაშალიქად განა-
დეს და სახე უბრალოდ დატოვეს. იმით რიცხვში რუსეთმა
1829 წელს საქართველოს დაუბრუნა მხალღ ხუთი
სახეაი: ახალციხისა, აჭურისა, ასპინძისა, ხერეთისა
და ახალქალაქისა. ბატონ-ფომა გააუქმეს და ამის გამო
მრავალნი თავად-აზნაურთაგანნი ქართლ-გახეთში და იმე-
რეთში გადავიდნენ. აი რას ამოიბნეს ქართლის ცხოვ-
რება მჭიდროდ საუკუნის დამდეგიდან: უკვე იყო ხსე-
ნება არც თავადისა, არც მთავრისა, არც აზნაურისა;
მათ მაგიერ შამოვიდა ფაშობა, ბეგობა და ალობა. ხალ-
ხი ასწიქეს; კაცის თავზე ხარჯი თვითო დრაკანი და-
წესეს, მუშვიდელი ყოველას მიწის მოსავალზე და ხე-ხილ-
ზე, ორ-ორი შაური ცხაკზე, აბაზი ხარზე და კამბე-
ზე, ათი შაური ფაშის სასარგებლოდ. საუნიკომორო-
ბა და მონასტრები დასცეს და მათი ქონება და აკე-
ვულობა დაიტაცეს. ეკლესიების მაგიერ მქეთები აღ-
მართეს. მაჭმაღანობას ძალით ავრცელებდნენ. “ასე
მეორის დროზე (1705—1708) ვახუშტი სწავს:
“ქრისტიანებად დარჩნენ მხალღ მცირედნი გლეხნი
ჯავახეთში, ნაკლებნი შავშეთში, აჭარაში და არტანუში.
გარდა ენისა ქართველობა გაუქმდა.”

*) შედგომანი:

- „ივერის“ № 8-ში: გვერდი 12,
- სტრუქონი 11: „ივროს მთაწმინდელის შედგენილის“
ამის მაგიერ უნდა იყოს: ციორტი მთაწმინდელისაგან შედ-
გენილს
- იქვე, სტრუქონი 17: „ივროს სუგ. თანახმების“ უნ-
და იყოს: მეთრომეტე სუგ. მეთრომეტისაგან.
- „ივერის“ № 10-ში.
- გვერდი 8, სტრუქონი 11: Recherches უნდა იყოს
Recherches, იქვე სტრუქონი 37: 1828 უნდა იყოს:
1833 წ.
- გვერდი 9, სტრუქონი 28: 1834 წ. უნდა იყოს 1833 წ.

ხულის მღვთის მშობლის სატი, როგორც ყველამ ვიცით, გელათში ასკენის და დავით-აღმაშენებელისაგან და თამარ მეფისაგან მდიდრად არის შეძენილი. სახულის მონასტერი აქამომდე მთლად არის და დაცულია იქაურის ქართველობისაგან. რომ აქა-იქ ჭოროხის სეობაში ქართველების რიცხვში არიან ნამდვილი ჩვენის აღსაყდრის ქრისტიანნი, ეს უფრო ამისთვის არის დასაჯერებელი, რომ ფარსლის სეობაში, იქ, სადაც მშენიერი სელოვნების ძველი მონასტრის ფარსალი, 1874 წელს უფ. ე. ზბუგმა ჰოვას რამდენიმე ქართულ მართმადიდებლობის საწმინტოების მრევლი, რომელსაც თავისი საკუთარი მღვდელი თურქმე ჰუვას გვარად ღებობდა. რომ მრავალი უნდა იყენენ აქამომდე რსმაღლს საქართველოში ქრისტიანნი, იღუმალ ანუ ცხადად აღმასრულებელი მამა-პატრიარქის საწმინტოებისა, ამაში ჩვენ ჩვენის მხრით არ ვიგნეულობთ. ასე რომ არ იყოს იქაური ძველი ტაძრები და მონასტრები სრულებით უნდა იყენენ დარღვეული და გაუქმებულნი რსმაღლსაგან. ჰსჩანს ისინი დაუცავს ქრისტიანების მეტადინეობას. მართლად იქაური უძველესი ეკლესიები, აქამომდე მთლად არიან, მაგ ლიტურგია: შავშეთში თბეთი, ლივანში რაზიზა, ანჩა, პანა, იმხანი ელში, ხასული და ფარსალი. ამ უმად ჩვენ გვაქვს სულად ფოტოგრაფიული სურათები სახულისა, იმხანისა და ელშისა. გარდა ამისა უზბუგისაგან არის გადმოხატული ფარსალი, თბეთი და რაზიზა. ჰსჩანს ამ ტაძრებს რსმაღლები არც შექნებიან და არც ესებიან. იმათი სელოვნება არის გახვითარებული, უკეთესი მთელის საქართველოს ეკლესიების რიცხვში. ზოგიერთი იმათი წარწერათაგანი გადმოუღიან სხვა და სხვა დროს აბიხს, ხანიკოსს, კოსს და სომხის ვარტაპეტს ნერსეს სარგისიანს. ეს წარწერანი ეკუთვნიან მე-IX, X, XI და XII საუკუნეებს. ნერსეს უმცროსისა ჭოროხის სეობაში 1843—1853 წელს და ის ამბობს, რომ აქ მრავალი ეკლესია ვნახე ქართულის წარწერებით, მაგრამ საუბედუროდ ვერ შევიძლიო ამ წარწერების გადმოხატვა.

ამით ვასრულებთ ამ სტატიას; მაგრამ ვიდრე აქ კალამს დავუდებდეთ არ შევიძლიან ჩვენი დიდი-ხნის მხურვალე წაღილი არ წარმოვთქვათ. ისტორიული მამრახა ჩვენის დროისა ის არის, რომ ძველის დროიდან გაცალკეებულნი ერთ გვარ-ტომის ნაწილი ერთმანეთს უგავშირდებიან და უერთდებიან. ვიმედოვნებთ, რომ ამ აღნიშნული ბრძოლა რუსეთისა და რსმაღლს შორის, ბრძოლა, რომელიც ჩვენმა ხელმწიფე-იმპერატორმა აუტყვას ჩაგრულთა დასახსნელად და მხავრულთა დასათრგუნებ-

ლად იმით დასრულდეს, რომ მესხნი და ჩვენ ერთი მუკრეს ისევ შევუერთდეთ ძველებურად, ძმურად და, — ვისურვოთ ყველამ, — საუკუნოდ.

საქართველოს მატრიანე

— 19 აპრილს კასეთის თავად-ანხაურთა მხედრობას მოუყრია თავი სოფელს ველის-ცხიხს. აქა სხვა და სხვა ადგილებიდან მოგროვებულა კარგა ბლამა და ქალი და კაცი მხედრობის სასახავად და ზოგი გამოსასაღებლად. 24-ს აპრილს გამოუტანიათ თავად-ანხაურობის ბაიხალი და დიდის ხელის თანდასწრებითა პანკელისი გადუნდით. ბლამონის მღვდელს სამონ ვაპაძეს წარმოუთქვამს სიტყვა და სხვათა შორის უთქვამს: „დღეს რუსეთს ებრძვის ის მტერი, რომელიც ჰსწოვდა საქართველოს სისხლსა. ეს ის მტერია, რომელიც ჰსთესავდა ღვარძლსა შვილისა და მამის შუა, ძმებისა და მეზობლების შუა, მეუთისა და ყმათა შუა, ეს ის მტერია, რომლის ხელში დღესაც ჰკვნიან ძველი ქრისტიანი, აჭარის თავისის ქართველობით“.

თ. ზაქარია ანდრონიკაშვილსაც წარმოუთქვამს სხვათა შორის, რომ დღეს ჩვენ გავდივართ რსმაღლეთთან სამძროთა. ჩვენი ძმები ქართველები დღესაც იმათ ხელში, იმათის კირთების ქვეშ იმყოფებიან. დარწმუნებული ვარ, რომ ჩვენი ქართველი კაცი მათის დახსნისათვის თავს შეჰსწირავს და არ დაიშურებს თავისის სისხლის დათხევასა.

გელის დედა-კაცობა თურქე ლაცკითა და კურთხევით ინსუნიებდა მხედრობასა, და დიდი ყოფა იყოველ ერთობ.

იმ დღეს თ. ჯანდიერიშვილს მხედრობისათვის სადილი გაუძროთავს.

25-ს აპრილს მხედრობა წამოხუდა ტფილისისაკენ. ცხენოსანთა ქალთა და კაცთა გამოუცილებით მხედრობა ქადაგებდა. აქ თ. ზაქარია აბელისძეს ანდრონიკაშვილს დიდი სადილი გაუძროთავს და მხედრობა მიუწვევია.

7 მაისს ტფილისში, მუშტაიდის ბაღს ზემოდ, დიდ-უბის მინდორზედ მისმა იმპერატორებითა უმად-ელსობამ გასინჯა იგი მხედრობა. დიდალი ხალხი დაესწრო გასინჯვის დროს. ბოლოს მისმა უმადელსობამ უბანს მხედრობასა, რომ ქართველები ყოველთვის ერთგულნი ყოფილან რუსეთისა. გაუკაცობას და ქველბას ქართველისს თქმა აღარ უნდა, ეგ ყველამ იცის. იმედი მაქვს თქვენც ისეთის სახელით გამოი-

ჩვენ თავსა, როგორის სახელითაც გამოჩენილნი არიან თქვენი მამა-პაპანი. ამის შესახად დაიგობილეს „ურა“ და ეს „ურა“ დიდ-სანს არ შეწყვეტილა.

გუბერნიის მარშალმა მის იმპერატორებითს უმაღლესობას მოასხენა შემდეგი: „განმათავისუფლებელის—სელმწიფის უწმინდაესმა გულმტკიველებამ ჩაგრულთა ერთათვის, აღძრა გული საქართველოს თავად აზნაურობისა. ამ გულმტკიველებით გამოწყველმა თავად-აზნაურებამ თვისნი შეიღწი მონადრ თქვენს იმპერატორებითს უმაღლესობას. წამართეთ ივანი, სელმწიფო, სამოხად და მიანიჭეთ სახელგანთი შემთხვევა, რათა ამთაც სისხლი თვისი შეჭსწირონ დიდებულს საქმეს, ტანჯულთა ერთა განთავისუფლებისა“.

9-ს მისს ტფილისში, თ. ზაქარია ანდრონიკა-შვილის სადგომის წინ მოედანზედ მხედრობას კვლავ ზარაკლისი უსადეს. ზარაკლისზედ კარგა საღხი დაესწრო. სხვათა შორის ბეკნი იყვნენ ქართველთა დიდ-კაცის კვარისანი ქაღნი, თუ კაცნი. თ. გრ. დომ. ორბელიანმა მეტად მხურვალე და საგრძობელი სიტყვა უთხრა მხედრობასა. ბეკმა ქაღმა იტირა. გუბერნიის მარშალმა ივერიის ღვთის-მშობლის ხატი უძღვნა მხედრობასა, და-ლოცა და უთხრა, ივერიის ხატი გიძღოდეთო ამ სასულოვანს საქმეშიო. მხედრობის უფროსმა თ. იოსებ ჯორჯაძემ თ. ორბელიანს ზასუსად უგო, რომ ქალთველნი მამა-პაპის სახელს არ უღალატებენო. ქართველებმა იციან, რომ ნამძახსა სიცოცხლესა სასლოვანი სიკვდილი ქსობსო.

გუბერნიის მარშალმა მიიწვია მთელი მხედრობა იქვე მომზადებულს საუზმესად. თითქმის ეგულა იქ დამსწრებმა ქაღმა თუ კაცმა მხედრობის სადღეგრძელო დადოეს. მცირეს ხანს შემდეგ გაიმართა ქართული სიმღერა და ერთმა მომღერალმა ეს ლექსი დაიძახა:

„გისაჯ მოუკლავს, ის მოჰკლავს ნადიხსა შავის ტყისასა,
„გინჯ დახვალა ისე დახვალა გულ-და-გულ რაშისა მტრისასა.“

ქაღმა აქვე მოაგროვეს ფულები, რომ დროშა შეჭკრონ და უძღვნან მხედრობასა. დროშაზედ დაწერილი იქნება: „ადვანი და დანი შვილთა და ძმათა. თქვენთან არს ღმერთი და სახელი მამა-პაპათა.“

— ქუთაისიდან იწერებინ: „ჩა მშენიერი დილა იცოდა ჩვენში მშვიდობიანობის დროს! ნაზად ამწვანებული და აყვავებული იყო არე-მარე, თითქო ბუნებამ ათსხანიანის ფერადით ნაკერი მშენიერი მწვანე ხაკვრდი გადაფარა დედამიწის ზურგსაო. თან ისმოდა ფრინველთა გალობა და ჭიკჭიკი. განუშორდებოდა ხოლმე ამ ჩვენს მტკრიანს, შერაანს, გესლიანს ცხოვრებასა და მიკვცემოდა დამშვიდებულის ბუნების მშენიერებასა!....“

„ადეს გი სსვა ნაირი სურათი წარმოგიდგებათ. დილა ისე მშენიერი! მაგრამ ეს მშენიერი ადგილები გაჯექილია ცხენის ხლიქითა. უზრუნველი გალობა ფრინველთა მიმწყდარია. იმ ხეთა ქვეშ, რომელთა ზედაც ფრინველნი შემოსხდებოდნენ ხოლმე, ესლა დაბანაკებულია ახლად-გამოსული უმაწვილ-კაცობა ჩვენის თავად-აზნაურობისა და გამზადებულია სამოხად. მათის სალაშქრო სიძვერებითა არე-მარე დაურეებოდა. დიდის გულის ცემით და აღტაცებით მოკლეს იმ დროს, რომ დესაც გაკლენ სამშობლოს დასაცველად. ესლა მე ამთი მათურებელი ვარ. ვინ იცის? ამთმა ფეხის ხმამ იქნება მეც ამიყოლიოს. როგორცაც ამთ მათურებელს გული მეკრის.“

— ჩვენ შევიტყუთ, რომ ტფილისის სასულიერო სასწავლებელში ქართულის ენის მასწავლებელი ქართულის ენისათვის დადებულ დროსაც რუსულს სამღთო ისტორიას და სხვა საგნებს ანდამებსო. მასწავლებელი იმით ამართლებს ამ თავის ქცევას, რომ შეგირდებმა ვითომც ქართული უკვე კარგად იციანო. საწყლო ქართული ენა! ნუ თუ კიდევ დიდხანს იქნები ბედისაგან სასაცლოდ ავლებული!....

— საგარეჯოდამ იწერებინ: „გაცნობებთ ერთს საშინელს უბედურებას, რომელიც მოხდა საგარეჯოში 20-ს აპრილს. ერთი პატარა ხუთისწლის ქალი გაბას იშრობდა ბუხართან. დედა მესობლებში ყოფილიყო. წაეკიდა საწყულს ბავშუს უცნაოდ ციცხლი; გამოვარდა გარედ, იწივლა, ივივლა და ვიდრე საშველი იყო ვერვის თურმე გაატანა ბოლოს გაგოთ, მაგრამ ვიდრე მიეშველებოდნენ, ტანის სამოსი მთლად შემოსწოდა ტანზედ და თვითონაც საწყალი გარეჯულიყო შავთ, ქანიდა სდიოდა თურმე ტანიდან. ერთის წუთის შემდეგ სულიც განუტყვია უბედურს.“

— ჩვენ შევიტყუთ, რომ ხოვლის სასწავლებელში ორმოცზედ მეტი მოწაფენი არიან. ამათში შეიდაძვე პატარა გლეხის ქალები ურევია და გლეხები თურმე სრულებით არ თავილობენ, რომ ქალ-ვაყნი ერთათ სწავლობენ. ამასთან ისიც შევიტყუთ, რომ ხოვლის ახლად-მასლო სოფლების გლეხებსაც სწავლის დიდი სურვილი აქეთასე გასინჯეთ, იწერებინ, — რომ ხოვლის მასწავლებელს მოსვენებას თურმე არ აძლევენ, ჩვენს შეილებსაც სასწავლო. მაგრამ, საუბედუროდ, ხოვლის სასწავლებელის სახელი ისე პატარაა, რომ მასწავლებელს ნებას არ აძლევენ მათი კეთილი სურვილი აასრულეს. უნდა იმედი ვიქონიოთ, რომ მანის უმფროსი ამ ყველასათვის სასიამოვნო გარემოებას უწყობდა მთაქვეს და ურჩევს მამასახლისებს, რომ სასწავლებლის დაარსების თაოსნობა გასწიონ.

ორიოდე სიტყვა სოფლის სასწავლებელზედ

(ივერიის კორრესპონდენცია)

1-ს მაისს მამასახლისმა ჩემის თხოვნით შეკრიბა ხალხი. ხალხი ცენტრ-ცენტრებით მოგროვდა და ერთი ასირებული ყაყანი გაიმართა. ერთი ამბობდა: „რავი შეკლა დაარსდა აქ, ჩვენ სოფელში, ისევე აქ უნდა დარჩეს, მაგის გაუქმება აღარ შეიძლება, ეს ჩვენგან დიდი მუხანათობა იქნება და დიდად შესარცხვენია“. მეორე ამბობდა: „რას ამბობ კაცო? შენ შვილი შეკლაში ღამისად გეზღება და იმიტომ ღამისაკობ მატეებსა. მე კი არა მეითხავ, ღამის სული ამომივიდეს ამდენის მუშაობითა. სადა მცადიან შეკლის აშენებისათვის, — არც შეკლა მინდა და არც შვილი მყავს იქ გასაზღელი.“ უბრუნდნენ შეკლებს ჩემო ბერო, უთხრა ერთმა უფრო გონიერმა გლეხმა სოლომ, ჩვენ მარტო ჩვენთვის კი არ უნდა ვცდილობდეთ, ჩვენი მოძმეებისთვისაც ცენტრ-ოდნათ მაინც უნდა ვცადნათ. შენ ავინიხნია შვილი არ მყავსო სუფილანი ერთმანეთისა შეილება ვართ, ძმებიცა და მამებიცა.“ სოლომ შეც ჩაკრიე და მადლის ხმით დავიძახე: უხალხო, ყველას გსურთ თუ არა, რომ თქვენ სოფელში ის შეკლა, რომელიც ესლაც იმყოფება, დარჩეს აქ სამუდამოდ თქვენის შეილების სასწავლებლად და თქვენ სანუგეშოდ? თუ გსურთ, მიჰსცემთ ჯეროვანს შემწეობას რასმეს თუ არა? ახალი შენობა შეკლისათვის უიჭვალად ამ ორ თვეში უნდა აშენდეს, რადგანაც ის სახლი, რომელიც ესლა შეკლა იმყოფება, ჯერად არის ცუდი თქვენის შეილებისთვის და მეორედ გვეცდებიან გიდეცა.“ აქ მე სიტყვა აღარ გამათავებინეს და ერთ ხმად შემომძახეს: ჩვენ აქ შეკლის არსება გესურს გიდეცა და უგაფრით შემწეობასაც მივცემთ. ჩვენ მაგ სამარცხვინოს საქმეს არ ვიზამთ, რომ შეკლა მოგვეშლას და ან რაღა ხალხნი უნდა გამოვჩინდეთ იმათ თვალებში, რომლებიც ჩვენთვის ზრუნვენ.“ მაშინ მე ვუთხარი: მაშ თუ უბრუნდეთ გულ-ფიცხად კვიდებით ამ თქვენთვის უსაჭიროეს საქმეს, ამოიჩინეთ თქვენ სამიოდ ოთხი კაცი და მიანდეთ მათ საზოგადოდ ყოველივე საქმე შეკლისა. მაშინვე იმათ ერთ ხმად ამოიჩინეს ოთხი კაცი მზრუნველად. ეს მზრუნველნი არიან: სოლომ ჭალალო, სოლომონ მერებაშვილი, ბერო ვოშაძე და სვიმონ ჭალალო. ამათ გამოუცხადა ხალხმა, რომ როგორც სურდეთ ისე იმოქმედონ შეკლის შესახებ საქმეებში. თუმცა ზოგიერთა გლეხები კიდევ წინააღმდეგს ღამისაკობდნენ, მაგრამ როცა თვითონ თავის მოძმეებმა უთველისფერი დაწვრილებით ჩაატარეს, სისარულით მოაწერეს ხელი იმ განაჩენს, რომელიც ამის თაობაზე შედგა და რომელიც უ. მანკის უფროსს წარუდგინეს დასამტკიცებლად.

საჭიროდ ვრაცხ მოვიხსენიოთ, რომ დიდი და გულმსურველ მონაწილეობა მიიღეს ამ ყრილობაში თ. ილია ალექსანდრეს ძემ ჯავახოვმა, გიგო იოსების ძემ ჯავახოვმა, დავით ქაიხოსროს ძემ ჯავახოვმა და გლეხმა სოლო ჭალალომ. ესენი გაცხადებით ხან ერთ გლეხების ჯგუფს უმტკიცებდნენ შეკლის საჭიროებას სოფელში, ხან მეორეს. ამისთვის ამ პირთ გულითად და ღრმა პატივისცემას ვუძღვებით, როგორც ხალხის კეთილდღეობის მოსურნეებს. არც ამ სოფლის მღვდელმა და იმურთათვისი სიტყვა და მეცადინეობა ამ კეთილის საქმისათვის.

მასწავლებელ სოფლის შეკლისა ი. ც.

ორი ს ა მ ბ ე ბ ი.

არც წარსულს კვირას ამბავი მოვიდა ომიანობასედა, რასაკვირველია ყველაზე უფრო შესანიშნავი ქალაქის არდაღანის ალებსა. აი რა დეპეშა მოვიდა ახალქალაქიდან 6 მაისს: „არდაღანი, მისის წინა სიმაგრეებით, სომოცი ზარბაზნით, არტილერიის მასლით და აგრეთვე რსმალოს თოთხმეტი ბატალიონის ლაგირით და ქალაქით მის იმპერატორის უმაღლესობის ფეთხაქვე დაემხრა. არის. 5 მაისს 3 საათიდან 6 საათამდე ზარბაზნებს ესროდნენ არდაღანს და დანგრეეს ციხის სიმაგრეები. საღამოს 6 საათზედ ერეკისა, ტფილისისა და ბქალაქის გლეხები და საპრეები იერიშით მიადგნენ ციხეს. მტერი ვერ გაუმძვრდა და გაიქცა. რსმალოს მხრით ბეჭი დახრცილდა.“

ტყვეთ ერთი ფაშაც დარჩენიათ. არდაღანი აუღიათ ლენკელ გეიანის წინამძღობლობით.

ეს ამბავი რომ მოვიდა იმავე დღიას ჩვენ ქალაქში დიდი ზარბაზნის სროლა გაიმართა. მერე ათ საათზე სოლოში არქილმა პარკლისი გადისადა. დიდი ზარალი მოსულია რსმალოს არდაღანის ალებსზე რუსის მიერ. თითქმის ასი ზარბაზანი დარჩენიათ ჩვენებს. არდაღანის მცხოვრებლებს უთქვამთ, რომ რსმალოს მხრით სამი ათასი კაცი დაიდუპაო (მოკლეული და დაჭრილი). რა ზარალი მოუვიდა ჩვენ ჯარს ჯერ ცნობაში არ არის მოყვანილი; ჯერ-ჯერობით კი იცინა, რომ დაჭრილი და დახრცილი ერთად არის ცხრა აფიცერი და 385 საღდათი. მეორე დეპეშა ამბობს, რომ ეს რიცხვი ხუთასამდე აღის. გარდა ამისა ოთხი აფიცერი და 180-მდე საღდათი დაჭრილა. არდაღანის ალების შემდეგ რუსების მიერ დაჭრილ ადგილას ჩვენებური მმართველობა დაუწყებიათ. ეს ადგილი მთლად რამდენიმე მაზრად დაუყვიათ და უფროსად ლენკელი პარკო დაუნიშნათ. მანკის უფროსებად შემდეგი პირები განუწყობათ: მესხი-

ვი, მეფისოვი, სუფსანოვი, უაზბეგოვი, შადუბათოვი. დანარჩენნი ადგილობრივი მცხოვრებთაგანნი არიან. სასამართლო იგივე რჩება, როგორც უწინ იყო ამ ქვეყანაში

— 4 მისს, ღერულს ტერგუკასოვს სურფ-ოჭანესიდგან თავისის ჯარის ერთი ნაწილი უკან ბაიაზეთს გამოუგზავნია, რადგანც შეუტყვია, რომ მტერი ბაიაზეთისაკენ იწევს. ეს ჯარი ღერულს ამილახვარის წინამძღობლობით, იმავე დღეს ბაიაზეთში მისულა. ოსმალს ჯარი კი, რომელიც ბაიაზეთისკენ მიდიოდა— ვანისკენ დაბრუნებულა.

— 4 მისს რუსის ჯარს უარსი უთვალეობისა და მტერს შესვედრისა. ცხარი ბრძოლა გამართულა, რომელშიც მეტადრე დაღისტანის ჯარს თავი გამოუჩენია. ამ სროლაში 64 ოსმალი მოუკლავთ, 2 ტყვეთ დაჩხენიათ. ბეჭი იარაღი და ცხენი წაურთმევიათ. ჩვენის მხრით ერთი მილიციის აფიცერი და ოცი ცხენოსანი ჯარისკაცი მოუკლავთ; დაჭრილან: ხუთი აფიცერი მილიციისა და 54 ჯარისკაცი. გარდა ამისა დაჭრილან. ილია ჩოლაყაშვილი.

— ამბობენ რუსის ჯარი ღუნაიაზე გადასულა, გადუგლია ბრძოლისას და დაბრუნებულა ომი აუტყვიანო. ჯარს არავითარი შესანიშნავი საქმე არ მომხდარა ღუნაიაზე. ამბობენ რომ რუსები თათხმეტ აღავას აზიარებენ ღუნაიაზედ გადასვლასაო.

სახლიტიკო მიმოხილვა

ინგლისი.—მართლა და ცხარი ბასია გაიმართა ინგლისის პალატში გლადსტონის წინადადების შესასებ.*) თუმცა ეს წინადადება სხვა პარლამენტის წევრთა ძეგლებით ცოტად შეიცვალა, მაგრამ მისი უმთავრესი ხასიათი მანც კიდევ კერაფრად მოსაწონი იყო მთავრობის პოლიტიკისათვის. ძალიან მწარე სიტყვა მიჭმართა გლადსტონმა მთავრობას: „აქამომდე ჩვენის მთავრობის მოღვაწეობა მხოლოდ იმანდ იყო მიმართული, რომ ოსმალეთი დავლუპოთ, სთქვა გლადსტონმა: ამ გვარი ქრევა ჩვენის მთავრობისა აუცილებლად ომს გვიჭადისო, და მეჩე რა ომს? ეს ომი ოსმალეთის დასაცველად ვი არ იქნება ატყნელი, არამედ მას სხვა ისეთი მიზეზი გამოუჩინდება, რომელსაც ბრიტანიის საზღვებლად ჩავგათვლევინებენ. (ისმინეთ, ისმინეთ.) ერთი მითხარით, რას ეძახით თქვენ ბრიტანიის საზღვებლად? რა განზ-

რასვით იყო თქმული ეს ფრანკა, რომელიც ისე ჩვილია, რომ საითაც გიხვავთ იქილ გაიწევა? დააკვირდით ინგლისის სახელმწიფოს მდებარეობას; შესვლეთ რამსიმორჩევედ გავაწვდინეთ ხელი ამ პატარა გუნძულიდამ. მთელ ცისძირეთში არ მოიძებნება იმისთანა ადგილი, სადაც ჩვენს ვაჭრობას ფესვი არ შეედგას. ახლა მიბრძანეთ, განა შეიძლება დედა-მიწის ზურგზედ ოსს სახელმწიფოს დაპარაკი რამ მოუვიდეს სადმე და ბრიტანიის საზღვებლად ასე თუ ისე არ შეესოს? განა შეიძლება სადმე ომი ასტუდეს და ჩვენ მიზეზი არ მოგვეტყოს ომში გარკვისას იმ საბუთით, რომ ჩვენი საზღვებლად ამას ითხოვსო? ამისთანა მდგომარეობაში ჩვენ მეტადრე ინდოეთს ჩავკავდო. ჩვენ წავედით დედა-მიწის ძეგრე ნაზირას როგორც მოკვარეთა საზოგადოება, დავიჭირეთ ინდოეთი და დღეს იქ ჩვენ მთელბელობის ქვეშ არის სივრცე, რომელსაც დაც სტოვრებს ორასი მილიონი სული, და კიდევ ვიძახით რომ იმ სახელმწიფოთა, რომელნიც ინგლისისა და აღმოსავლეთის ქვეყნების შორის გზანდობა მდებარეობენო, ჩვენდა დაუყოთხავათ ფესვიც არ უნდა გავსძინანო. ერთს სახელმწიფოს ვუბნებით: ხელი არ განაძირიო ბათუმში, შავ ზღვაზე, რადგანაც ბათუმი და არსრუმი ერთ დროში გზად შეიქნებიან აღმოსავლეთის ქვეყნებისკენ. მეორეს ვუბნებით: ხელს ნუ განაძირავ სირიაში, ბაღდადში, რადგანაც ეფრატის მინდორნი შესაძლებელია ადრე თუ გვიან უკეთეს გზად გახდეს აღმოსავლეთის ქვეყნისაკენო. სუეცის არხი საყოველთაო საზღვებლადისათვის იყო გაჭრილი, მაგრამ ჩვენი პოლიტიკოსები ამბობენ, რომ ჩვენ აქ უფრო უპირატესი უფლება გვაქვს ვიდრე სხვა რომელიმე სახელმწიფოს და ქვეყანასაო“.

ჯარს ვითარი შიში არ უნდა ვიქნინოთ, რომ რუსეთის მოქმედება რამე ვნებს მოუტანს ინგლისის საზღვებლადსა. რუსეთი ისე უგუნური არ არის, რომ აწიოს ინგლისსა. თუ ამბობთ, რომ რუსეთი თავის საკუთარს საზღვებლადს ეძებს და მისს მოქმედებას კაცი ვერ ენდობაო, მაშ მარტო რუსეთს რადაც დაუთმეთ უმთავრესის საქმის აღსრულება (სლავიანების განთავისუფლება)? მე იმედი მქონდა, რომ ჩვენ საერთოდ კერძობადით თვით მმართველობა დაგვიდგინა აჯანყებულ პოლიტიკებში, ისე რომ უცხო მთელბელობის ქვეშ იგინი არ ჩავკეყარა. გარდა ამისა გლადსტონმა ჭსთქვა, რომ თავის პოლიტიკის გასამართლებლად ინგლისს მოჭყავს მავალითად ის ბოროტებისა, რომელიც რუსეთმა პოლიტიკაში მოახდინა. ახლა, რატომ თქვენ თქვენს მოქმედებას ვი არა ჭსინჯავთო? ინგლისს რადაც ავიწუებო ის უდიერი, უმსგავსო მოქმედება, რომლის ძალითაც მან მოსპო ინდოეთის აჯანყება. განა მარტო ეს არის? კიდევ

*) „ივერი“ № 10.

ბეჭდი სხვა ბორბლებს მოსდევს ინგლისის მთავრობის მოქმედებასა. უმთავრესად იმას ვაუწყებდი მთავრობას,“ სიტყვას ის შედეგი ვი ჰქონდა, რომ მისა და მის მუქსთქვა გლადსტონმა, რომ იგი უფალთვის უკუწინადად ვაბრუნება შორის უთანხმოებას ცალკად თუ ბევრად შესუადვილებდა რუსეთს მის საკუთარის საზღვრების დეკლარაცია და მის გაკლენის გამოცხადებას. განა საშიში არ არის, ჭრისტიანეთა ის აზრი იქონიონ, რომ მათ რუსეთის გარდა სხვა შემწე არაფერ არა ჰქონათ.“

„რამდენად ახან-ელებულთა საქმე უფალ იმ საქმეზე უწმინდესია, რომელსაც კი რადესმე აუღელვებია ადამიანის გული; რომელსაც კი რადესმე ვაუწყებობისათვის ხმალი ამოუღებინებია. შეგვიძლიან განა ჩვენ ვსთქვათ, რომ ამ საქმეში ჩვენ ჩვენი მოვალეობა ავასრულეთ? იყო დრო, რომელსაც თავისუფლების იმედი ინგლისზედ იყო მიქცეული. სადაც კი რომელსამე კეთილშობილს მიდრეკილებას ფრთა შეუსწავს და უმძლესი რამ გრძნობა კაცის გულში დამტრუნა, ჩაგრულნი ინგლისისკენ მიჰმართავდნენ ხოლმე თავის კედლებს. ინგლისის ხალხი, რომელმაც აიგო უმძლესი შინობა თავისუფლებისა, უფალთვის გამოხადებული იყო სხვების საშეკლად. რა დასვენა გამოდის აქედან? რომელი პოლიტიკა უმჯობესია? ეს ძალიან მნიშვნელოვანი პოლიტიკა, თუ ის, რომელიც ინგლისის ინტერესებზედ არის მომართული? თქვენ გეუბნებიან, რომ ის ხალხი, რომელიც უკანასკნელად დაიპყრობს იმ ქვეყნას (ეს რამდენიმე თქმული), იგი აღადგენს მის ბედსა. აი ამას უნდა მიაჩნოთ ყურადღება. ერთმა ნაწილმა ამ ქვეყნისამ-ჭრეტეგონივრულთა და ბოსნიელთა-ისურვას დაიბრუნოს რაც წაერთვა. მეორე ნაწილი დგას ჩეროკოზების მთაზე და გამოხადებულია ხელმოკრედ დასვდეს რამდენიმე და დაურჩონას ამ ქვეყნებს თავისუფლება და მშვიდობა-ინობა. გარდა ამისა, კიდევ ერთი ნაწილი-ხუთი მილიონი ბოლგარები-ტანჯულნი, მიწასთან გასწორებულნი თქვენ გწვდიდით-ხელს, თქვენ გამუდმებოდით შემწობას და მფარველობას. იგინი გეუბნობდნენ თქვენ, რომ ჩვენ არ გვირდებოდა არა რაიმე დავაპირება არც რუსეთთან და არც სხვა სახელმწიფოსთანა. იგინი მხოლოდ ნატრულ-ლობენ განთავისუფლებას შეურაცხ-ყოფისა და კირთუბისაგან. ამ კირთუბისაგან, ამ მწუხარებისაგან მათს დამსხვლეს დიდი სახელი მოელოდა და ესლაც არ არის გვიან, რომ ეს სახელი დაიგდოს კაცმა. იმედი მაქვს, რომ ჩვენ სამინისტროში იმისთანა კაცები მოიპოვებინა, რომელნიც ეცდებიან ამ სახელის შოვნისათვის. ვიმეობრება, ესლაც არ არის გვიან რომ ეს სახელი მოვიპოვოთ, იგი საკმაოდ დაჯილდოებს მას, ვინც ეცდება მის მოპოებას.“

აქედან ცხადია, რომ გლადსტონს აღმოცავლეთის საქმეში რუსეთის და ინგლისის შორის დასახლოება უნდა, ე. ი. ინგლისის ესლანდელის პოლიტიკის სრულიად გამოცვლა. გამოცვლება თუ არა ეს პოლი-

ტიკა, ამისი ჯერ არაფერ იტის, მაგრამ ამ გლადსტონის სიტყვას ის შედეგი ვი ჰქონდა, რომ მისა და მის მუქსთქვა გლადსტონმა, რომ იგი უფალთვის უკუწინადად ვაბრუნება შორის უთანხმოებას ცალკად თუ ბევრად შესუადვილებდა რუსეთს მის საკუთარის საზღვრების დეკლარაცია და მის გაკლენის გამოცხადებას. განა საშიში არ არის, ჭრისტიანეთა ის აზრი იქონიონ, რომ მათ რუსეთის გარდა სხვა შემწე არაფერ არა ჰქონათ.“

საზრუნავი. ლებლენმა რომ ვაათავა თავისი სიტყვა, *) წამოღდა სამინისტროს პრეზიდენტი, ჟიულ-სიმონი და სთქვა შემდეგი: „მე, როგორც ლებლენს, სახეში არ მაქვს კათოლიკის საწმინტების მტრობა. მე ამასზედ კიდევ მეტს ვიტყვი: მე ვერ მოვიტოვებ, რომ ჰსდევინ იმ საწმინტებს, რომელსაც მე სრული პატივი და სიყვარული მაქვს. მთლად კათოლიკის სამღვდელობა ვი არა, მისი ერთი ნაწილია მხოლოდ ახალის დროის საზოგადოების მიუღვარების დიქსი.“

„მართალია, იყო დრო, რომელსაც ეკლესიას დიდი ძალა და უფლება ჰქონდა, მაგრამ მანც მის უფლებას მამინ საზღვარი ედო. მას ნება არა ჰქონდა დაეპყრო ის უფლებანი, რომელნიც მართლ სახელმწიფოს ეკუთვნის. არც ესლც აქვს ეგ უფლება, მაგრამ ეკლესია თავისთავად იჩიეს. მამასადამე ჩვენ (ე. ი. მთავრობა, რადგანაც ჟიულ-სიმონი, როგორც მინისტრი, მთავრობის წარმომადგენელია და მთავრობის სახელით ღანა-რეკონს) თვით ეკლესია უნდა დავაყენოთ იმ საერო განონის ქვეშ, რომელსაც ემორჩილება უფალი მამულის-შვილი. ამისათვის მტკიცე რამ საშუალება უნდა ვიძნოთ. შესახებ ეკლესიის მოძღვრებისა, რომელიც ლებლენმა წარმოსთქვა, უნდა მოვასხენოთ, რომ მე იმისათვის დიდ თავისუფლებას ვერ გამოვიჩენ. რკვევანი მოძღვრება არის ეკლესიის სახელით: ერთი ის, რომელიც ჭეუხას და გონებას ახშობს; მეორე ის, რომელიც უფლად საქები და პატივ-საცემია. კათოლიკების რამდენც ამის მიხედვით რკვევანი: ერთი ემორჩილება განონს და განონის ძალით სუფუვს, მეორე-იგია, რომელიც აღდგენ რადაც კომიტეტებს და სახელმწიფოს მოწინააღმდეგისას არას ფიქრობს. ამათ რასაკვირველია, მთავრობა არავითარ უფლებას ვერ მიჭნევს და სასტიკად უნდა მოექცეს, რადგანაც ეგინი შეადგენენ სახელმწიფოს სახელმწიფოში.“ ბოლოს ჟიულ-სიმონმა სთქვა: „ის დასამძინისი უფალ-ქვეყნა, რომლის მიზნითაც გამართა ეს ბასი, ეკუთვნის მხოლოდ ეკლესიის მტრე ნაწილს, და სამღვდელთა უმრავლესობა თვითონა ჰსწუხს ამასზედ.“

„მამ თუ ჰსწუხს, რატომ არ აცხადებს თავის უგამყოფი-ლებასა“, მისმასეს რესპუბლიკელებმა, რომელთაც რასაკვირველია, არ მოეწინათ ჟიულსიმონის სიტყვა, რომე-

*) „იგრო“ № 10.

ლიც მეტად ცივად ეჩვენათ და რომელიც ანაფერს გა-
დაწვევტილებას ანა ჭსდებდა.

დებუტატთა პალატის წევრთა უმრავლესობა რეს-
პუბლიკელებს ეუთუნის, და იმავე დღეს რომ დაბოლო-
ვებულყო კლერიკალებზედ ბასი, უეჭველია პალატა
თავის უთანხმოებას და სამდურავს გამოუტყდადებდა სამი-
ნისტროს, და ამის გამო სამინისტრო სამსახურიდამ
გამოვიდოდა. რესპუბლიკელებმა იგრძნეს ესა და გარ-
დასწვევტიტეს, რომ ბასი მეორე დღისათვის გადაიდოს.
მეორე დღეს გამომჩინილმა და გაქვჩინილმა რესპუბლიკელებმა
გამბეტამ წამომსთქვა დიდად შესანიშნავი სიტყვა, რომ-
ელიცაჲ ჩვენ შემოკლებით ვადმოვიდებთ.

გამბეტა აცხადებს, რომ მისი სიტყვის საგანი
საწმენდება არ არის. „საწმენებაზედ ვი ანა ვლანა-
კობო, ჭსთქვა მან: ანამედ იმ საპალიტიკო დასზედ,
რომელიც საწმენების ნიღას იფარებს და ამით აც-
დენს ხალხს. ეს დანი საწმენების სეში ისე ათ-
მაშებს, როგორც იარღს სასკლმწიფოის სიმამრის და-
სარღვევად. აი საქმი რაში მდგომარეობს და აი რა უნ-
და ავიაართ გულწრფელად. ყოველის მხრიდგან მოე-
სიგნენ ჩვენ ქვეყნას სხვა და სხვა დასები, აივლეს იგი
და თავს საწმენების სახელით იმართლებენ. ამ რიგი
გაცები სხედან სენატში და ცდილობენ კლერიკალებისკენ
მისარბნ მთავრობა. ამათი ნაყოფია ის პეტიციაც *),
რომელიცაჲ ესლა ატარებენ ხელის მოსაწერად, თუმიცა კვ
მთავრობისგან აგრძალულია.

„თუ პაპი თავის ბუღლას საფრანგეთში აცხადებს
მთავრობის დაუკითხავად, თუ ეპისკოპოსები მერებს
უგზავნიან კანონით ადკრძალულ წერილებს, ამის მიზე-
ზი მთავრობის უძლეურება, რომელიც დაჭსხმდა მას ამ
შვიდის წლის განმავლობაში სხვა და სხვა შეცდომების
გამო. კლერიკალური სული ისე გაჭსჯდომიათ მმართველთა
გაცთა, რომ კლერიკალებს შეუძლიანთ რაც უნდა ის ჩა-
იდინონ და მთავრობის მოხელე კაცთა შორის ამში
სრული შემწეობა მოიპოვონ. აი საიდგან მოგვეფის ნამ-
დვილი და მტკიცე შიში. საქმი იქამდისინ მივიდა, რომ
ესლა კვითხულობთ, ნუ თუ სასკლმწიფო კვკლესიის
მისახურია?

„აიამ რიგად მთავრობის შემწეობით დაიმედებულ-
ნი, კლერიკალები ცდილობენ ჩაიგდონ ხელში თვით

*) ამას წინედ კლერიკალებმა ქალღლი შეადგინეს, სა-
დაც მოხსენებული იყო შესაწესარი მდგომარეობა პაპისა და
თხოვნა მთავრობისადმი, რომ მან მიიღოს მონაწილეობა პაპის
დასახსნელად. ამ ქალღლს აცარებდნენ და ხელის მოძწერლებს
აგროვებდნენ. პეტიციისაჲ კი აწერიებდნენ ხელს, აგებო ჩო-
ვორბე ხელის მოძწერი ბლომად შეეგროვოთოთ.

ხალხიც, რომელსაც აჯერებენ რომ მისი კეთილ-მჯგო-
მარეობა მათზედ არის დამკვიდრებული. დრო არის ვის-
მართო, საზოგადოების დაცვისათვის, ყოველი დონის-
ძიება და კვკლესია იმავე მდგომარეობაში ვამყოფთ,
რომელიც მისთვის სასკლმწიფოს მიუნიჭებია. ეს თ-
ხავს ანამედ თუ მარტო საპალიტიკო საჩკეობა,
ანამედ სამშობლოს მოყვარეობაცა. კლერიკალებს
ჭსურთ საფრანგეთი იტალიის რევოლუციის გადაამტე-
რონ და რაი აატყინონ იმ ხალხთან (ე. ი. იტალი-
კლებთან), რომელმაც დიგვა თავისი კანონიერი მფლობე-
ლობა; მათ ჭსურთ შეუძვირონ იტალიისადმი თან-
გრძნობა იმ მეომრებს, რომელთაც სახელი გაითქვეს მი-
ჯურტის რაში *. შეუძლებელია, რომ კლერიკალებს ნება
მიიკრთ გარეშე საქმიება მინისტრს იმ რიგად მოსთხა-
ვონ პასუხი თითქო პაპის ბრძანებას უცხადებენ; შეუძ-
ლებელია, რომ ეპისკოპოსებმა, (რომელნიც მთავრობის
მოხელენი არიან) საქვეყნოდ იქადაგონ იმ რამისათვის
(იტალიისთან), რომელიც ყოვლად სახნა საფრანგეთი-
სათვის. საჭიროა კლერიკალების ხელიდამ სასკლმწიფო
დავიხსნათ.

„რამში ერთი: ან თქვენ ფრანგიენი ანა ხართ და
თუ ხართ კანონს უნდა დაუძირებოდეთ.“

დიდად აღძრა პალატა გამბეტის სიტყვამ და დი-
დად ააღელვა.

გამბეტას სიტყვის შემდეგ, რესპუბლიკის დასის
წევრთა ეს წინადადება შეიტანეს პარლამენტში მისადე-
ბად: პალატი შეუდგება სხვა რიგში ჩავრდნილის საქმის
განჩხევასა და ამსთანავე აცხადებს, რომ რადგანაც კლე-
რიკალების მოქმედებას შიში და განსაცდელი მოსდევს
სასკლმწიფოის შინაგანის და გარეგანის მშვიდობიან-
ბისთვის, ამიტომ პალატი იწვევს მთავრობას მოიხმაროს
ყოველი კანონიერი საშუალება, რომ ეს სამშობლოს
წინააღმდეგი მოძრაობა მოსხოს. მონარხიელებმა ამ სა-
განზედ სხვა წინადადება წარუდგინეს უფრო ნაკლებ
საწყენი კლერიკალებისათვის. კარგა ხანი იბასეს მასზედ,
თუ რომელი წინადადება მივიღოთ და ბოლოს საქმი
კვჭსზედ მივარდა. ყუფსიმონმა თანაგრძნობა გამოაცხა-
და პირველის წინადადებისადმი .

პალატამ რესპუბლიკელთა წინადადება მიიღო პა-
ლატის გადაწვევტილებად. რესპუბლიკის წინადადებას
მოუვიდა 361 თეთრი კვჭი, მონარხიელებისას კი 121.

*) მაფრეცა ლომბარდიის ქალქია ირალიაში. აქ 1859 წ.
მაე- მავონმა გაიმარჯვა ავსტრიელთაზედ და ნაპოლეონმა ამი-
სათვის ჭერცეობა მიჭსცა. მას აქედ მაკამაგონი იწოდება მა-
ფრეცის ჭერცეობად. გამბეტამ, რასკვირებლია, სიტყვები მა-
მაგონს გადაჭკრა.

ამით ერთსეულ კიდევ დამტკიცდა, რომ საფრანგეთის მთავრობა რესპუბლიკის დასის აზრს უნდა აჭყვეს, რადგანაც იგი პალატის უმრავლესობას შეადგენს. ჯერ მართლაც ის გარემოება რომ უფლისძმონი რესპუბლიკელთა წინააღმდეგ აძტივებს, რომ რესპუბლიკა თან და თან უფრო იქნის იმპერატორს საფრანგეთში. უფლისძმონი იმისთანა კაცი არ არის, რომ ამ შექმნისაში მართლაც იდეას აჭყლად და თავისი პირადი სატყულობა დავიწყებისათვის მიეცა. ავია უფლ-სამონი თუ ვარცა, იმადენა გონიერება კი აქვს, რომ რესპუბლიკას ცხადი წინააღმდეგობა არ გამოუჩინოს, რადგანაც ხალხის წარსამადგენელთა უმრავლესობა რესპუბლიკელია. უბედურება ეს არის, რომ ამოდენა გონიერება დიქტოს მაკ-მაგონისათვის არ მიუცია. პარიჟიდან მოსული დეპუტე გვანცობებს, რომ მაკ-მაგონს უფლისძმონთან წიგნი მიუწერია, რომლითაც სამდურავი გამოუცხადებია უფლისძმონისათვის, — სამინისტრო საბჭოში ერთს ამბობდით და პარლამენტში კი სრულყოფით სხვა ჭსტაქობა. ამ წიგნის მიხედვით უფლისძმონი და ზოგიერთი სხვა მინისტრები სამსახურიდან გამოსულან. გარდა ამისა მაკ-მაგონს დეპუტატთა პალატისა და სენატისათვის გაუგზავნია შემდეგი წერილი: რესპუბლიკელი კაბინეტები დიუფორისა*) და უფლისძმონისა ამოდ სწდილობდნენ მტვიცრედ მოქმედობთ დეპუტატთა პალატის უმრავლესობა. რესპუბლიკის პრეზიდენტს არც სინდისი და არც სამშობლოს მოყვარება ნებას არ აძლევს კიდევ გზა მიჭსტეს ამა უმრავლესობასა. რადიკალების განმდიერება საფრანგეთის დელეგატს არის, და სხვანი.

გარდა ამისა მეორე დეპუტე გვანცობებს, რომ უფლისძმონის მაგივრად სამინისტროს მოთავედ ჭერცოგი ბრელი იქმნება. რა ნაიბი კაცია ეს ბრელი, ამას შემდეგში მოგასხსენებთ, ესლა კი ამას ვიტყვი რომ იგი უოკლეს გეარს მთავრობასა შეიშენებს და რესპუბლიკის მთავრობას კი არა. აქ შესანიშნავი ის არის, რომ მაკ-მაგონმა ვერა იყერი პატივი სცა რესპუბლიკას, რომლის მოთავედ თვით ირიცხება. დეპუტატთა პალატის უმრავლესობას გზას ველარ მივცემო, — მაშ რიდას რესპუბლიკა უოფილა, თუკი მისი მოთავე ხალხის წარმომადგანელთა უმრავლესობას გზას არ მისცემს? თუ თავის ხალხის სურვილს არა, მაშ თოფსა და ხმალს გაუსხნის გზას მაკ-მაგონი, როგორც ეტყობა. ესლა ავლად საფრანგეთს! ეს ამბავი უოკლად დირსია უფრადლებისა.

ფრილი ამბები. ინგლისიდან ფინანსთა მინისტრს, ნორტოკოს, გლადსტონის წინადადების შესახებ შემდეგი

*) ლუგორი უფლისძმონის წინეთ იყო სამინისტროს მოთავედ.

უთქვამს პალატში: ვიდრე ინგლისის სატყულობას ვნებას არ ვინ არ მისცემს ესე იგი, ვიდრე ინდოეთის გზას არ შეესებან, ინგლისს არავითარი საბუთი არ ქნება, რომ მონაწილეობა მაილას აღმოცავლეთის რაში.

— გლადსტონის წინადადება უარ-უყვია პალატს, — 354 წევრს შავი კენჭი ჩაუგდია და 223 თეთრი.

საბერძნეთი დიდ მხედებაშია რამინობისათვის, თუმა ინგლისი უოკლდ დონისძიებას ხმარობს, რომ როგორმე დაუშალოს რაში გარევა.

— ათინიდან აწერებინ, რომ თუ საბერძნეთი რამს არ გამოუცხადებს რამაღეთსა, ხალხს უთუოდ ავანუდებოა. კანდაშიაც ავანუება უჭკველია.

— რუმინის მთავრობას თავისი დამოუკიდებლობა და რამი გამოუცხადებია რამაღეთისათვის, პალატს ათი მილიონი გადაუღვია რამისათვის.

— ავსტრი-ვენგრისის ნეიტრალიტეტი გამოუცხადებია.

— სერბია დიდ მხედებაშია რამინობისათვის. მისი კნაზი რჩეულ შუა დგას, რადგანაც რამი არ უნდა და სსკები კი მისდგომიან რამი გამოაცხადდო არ ტასტიდან გადადგო. ამბობენ რომ მილანი მართლაც ტასტიდან გადადგომას აპირებს.

თ. ალექსანდრე ჰავაჰაჰაძის ლექსნი.

I

ისმინეთ, მსმენო, ჭიჭითა-მთქენო, მომიპყარო უფრნი, რაკვარნი ჭიჭნი, ციცხლნი სშიწნი, მწველნი აღმურნი კნახენით რასა, ამა დროსა ზედა-ზედ რთულნი.. წვეულ-არს ის დრო, რას სამკვიდრო დაკვარგეთ ვრულნი, ტკლივა სოფელმან სელ-მყოფელმან აწ გავო შურნი...

უწით უოკლთა მახლობელთა მამულნი მათნი, მუნა მყოფელნი, უოკლ-მშოფოთველნი, სიტყვა ლაქათნი, ცხოვრება ცუდნი, გულითა მრუდნი, პირ-ბნელნი სათნი, აქესთ უოკლთვის სელად სჯულად ძველად საფრსე, სც-თურნი...

გეძლივა სოფელმან სელ-მყოფელმან აწ გავო შურნი... ქაჯთ უოფა-ქცვა, ჭამა, სმევა აქესთ არეულად, დიდნი მცირენი, გინა ერნი სელ-ჭყოფენ მგულრად, ბატონ-უმობანი, განჩქეკანი არა აქესთ სრულად;

მოყვარეთ ტკბილთა, ხან-დახშილთა გულთა ჭსწუჯენ
მტრულად

კაცთა მკილავნი, ლიზღნი, ავნი, ეშმაკთ სადგურნი.—
გვძლივს სოფელმან ხელ-მყოფელმან აწ გვაგო შუენი...

ვინც ჭსვდა მათ მასეს, ჭირთა სახეს აწ აქვს შეება,
მათზედ კეთილი, ვითა შლილი დაიცარება;

ერთგულთა ჯილდო, გულთ-საბინდო მიხვდება სკება,
ეს აქვსთ სიკეთე მათ უკეთე და ნაცვალ-გება...

მუნთლად გვაწვივებს, დაგვასვივებს თავს ბნელნი ბურნი.
გვძლივს სოფელმან ხელ-მყოფელმან აწ გვაგო შუენი.

ნახეთ მოყვასნო, შრქნთა დასნო, ესე წესია:
შემდგომ საცთურნი მას პირველსა უძვირესია,

სხვათ დიდ-ბორცოს მტირე მათი უმეტესია....
დავარგეს ყოვლი ჭირნახული გულთ-უმხნესია,

ჭქმნეს სავანენი საუკუნოდ ვით უდაბურნი,—
გვძლივს სოფელმან ხელ-მყოფელმან აწ გვაგო შუენი.

II

დაუდგრომელის მწყემსისა და კეთილის მწყემსისათვის

კობლე და ხლოე.

კობლე.

ხლოე! რაა მაგრე მატო ტარება?
ანტაღა თუ მომასვლი ხან დღესა მე...
მოგედ, ხლოე!.. კობლე არ გებრალბა?!
ნუ თუ გული შეგაძვალა როგორმე?

ხლოე.

ხეზად, კობლე! არ გესმისა ბუღბული?
ვით საამოდ ჭვალბოს, ოჭ, მის უსული!
აქ აღარ ვარ; მან მიმოტაცა გული...
იჭნებადა ესთა რამე საამე!..

კობლე.

ხლოე, ხლოე! შენ მაგ ხმასა საამოს
მანად ისმენ დიღასა და საღამოს,
მაგრამ ვი კვლავ არა მასსოვს ანტა რას,
რომ მაგისტვის მომშობრვადე საღამე.

ხლოე.

ეჭა კობლე! ასე ტკბილად კვლავ ოდეს,
უმღერნია რომელ საღამე გასსოვდეს!
გესმის ვით ჭეუფს... გჭგონებუ ქვასაც აღბობდეს...
ნეტა არ ჭსწუჯენ ეს ხმა ანტ დღე, ანტ ღამე!

კობლე.

მე არ ვჭგონებუ მას ხმა მეტი ეხინოს,
მაგრამ... ანუ მეცა რასთვის მეწუენოს,
ხემსს იგი გირჩევნია,—გერჩივოს...

შეგვსტით და რაჭ! რაღა მარგებს აწ ვამე?!
წარვედ მასთან... იგი ხემებ არ ჭსწობილდეს,

არ გაწალოს რომ მისი ხმა მოგწუენდეს,
მან დაგასწავს უდგრომლობა, დაჭვინდეს
და გაწამოს, ვით აწ შენ მე მწამე.

კობლის მომდენცია

ერთი უბედური ადგილია და შარშან, თუ არა გრდე-
ბით, იმ ადგილს ერთი ბედნიერი მეტყვე (აქსიჩი).
ყოფილა გლესთა საუბედურად. უმუშავნია საწყალის
გლესობის ბედსა და ის მეტყვე იქილამ სხვაგან გადუყვ-
ნიათ. გასარებულს გლესობას პირ-გვარი გადუწერია
და ღვთისათვის დიდი მადლობა შეუწირავთ. ამ მეტყვე-
ზედ უწინ იმავე ადგილას თურმე ერთი ღვთის-რისხვს
მეტყვე ყოფილა, ამ გადაყვანილს მეტყვეზედ უფრო
ურჩესი. გავარდნილა ხმა, რომ ის უარესი ისევე აქ გად-
მოჭვავთო. გლესობას ელდა სტემია. ვისაც ებ ამბავი
გაუტონია, უთქვამს: ღმერთმა ნუ ქმნასო, ძლივს მოვ-
შორდით იმ ღვთის-რისხვასა და ნუ თუ ვიდევ იმის
ხელში ჩავტვივითო. ზოგი ამბობდა: ნუ, თუ ვის გავე-
ყარებით და ვუის უნდა შევეყარეთო. ზოგმა ვიდევ
სთქვა: ტყუილია, განგებ ამბობენ, იცინა რომ ღვთის-
რისხვასა და გვცდიან, აბა რას იტყვიანო. იმას აქ მოსვლას
ვინდა აღიწვებს, აქედამ შეტრსტენილი გაავდესო. ზოგი
ვიდევ ღმერთს ევედრებოდა: ღმერთო ეს ხმა სიზრმად
გადასტვიე, აგებ გამტყუნდესო. ერთის სიტყვით დიდი
და პატარა გულ-დაჯერებული იყო, რომ ან კაცი და ან
ღმერთი ამ უბედურებას მათ თავზედ არ მოიყვანს.

ავი უმტყუნა საწყალს გლესობას იმედმა და მართ-
ლას ის ღვთის რისხვა მეტყვე ვიდევ თურმე იქ არ მი-
ვიდა!...დასწყვლათ წულები გლესებს, გაუანლდათ უწინდელი
რბევა, ტემ და სუსნი. წინედ რომ იყო აი რა კალა
გაღწა საწყალის გლესების თავზედ:

1) ერთს მ. . . . ს გლესს, დაბახიშვილს ხუთმეტრ
თუმანი წაართო, იცით რისთვის? ამ დაბახიშვილს თვი-
სი თავლას დაუმღას და მუზობლისთვის მიუყიდნია ოცდა
ათ თუმანად. მეტყვეს შეუტყვია და არ ვინ ცდის რა
უფლებით, რისგამო და რისათვის ამ თულის ნახევარი
თვით წაუერთმევიან.

2) ერთხელ გ. . . . ი გლესი საჭქისა ფირყულაჲ
თავისის მამით მოადენილა პ. . . . ს ბოლოზედ. საში-

ნელი სიცივე უფილას, ყურები ხელდასრულით ქსანით
 სველი, უბეში ხელები ქსანით. გაჭსწერ-
 მათ ღმერთი და ის ღვთის-რისხვას მეტყველებ
 მძვინვარით მისის ამაღითა. საწყალ გლეხებს უბიძგ
 ხელების გამოცდა დაჭსწარებით და ქუდი ან მოუსდით.
 აქა და ქუდი ან მომხსნეთ, მიუყენებია მხლებელნი
 და მათთან სულ ტუტა უდინა. შვილს თვისი ტვივი-
 ლი დავიწყების რადგანაც თავისას მოხუცებულის მამის
 ცოდვით იწოდა თურმე. ბოლოს ღმერთი მოჭტონების
 განთ-მოყვარეს მეტყველებ და თავი დაუხებობია.

3) დიაკონს ალექსან ბაქრაძეს რატომ ქუდი ან
 მომხსნეთ ამისთანავე დღე დაყენა რუქში.

4) გ. წ. ს მამასხლისს ელიოზ სხი-
 ტაშვილს თავ-პირი დამტვრია. ხოსიტაშვილი თავ-
 სისხლანი წასულა და უჩივლია მთავრობის წინაშე, მაგ-
 გრამ დღეს აქამოდეთ თვით ნაცემს ან იცის საქმე ხა-
 თუხებდა, თუ ქსწარმოებს.

ეს უნარი თურმე ესტატ თან მოჭყვას. 1) მოვიდა
 თუ ანა, მამინვე თვისი ერთგული „ობეხიკი“ გ.
 შვილი, როგორც გამტრდილი ვატი, გაგზავნა თვის სა-
 ხელად სოფელში მ. მოყვარებულნი ს. მდე და
 თხვანით ქსთხვას, — სოფელზედ ოცი კოდი ზური, ათი
 კოდი ქერი და სამი ურემი ბზე შემომავითო, ახლი
 გადმოსული „ლესნიხი“ ვარა. წყარაც თვითონ უჩვენე-
 ბია, სოფლის მალაზიებდამ მომეცითო. ყოველს სო-
 ფელს ეს უმოჩინებია თხვანა აუხრულებია. ერთს სო-
 ფელს მ. ს კი მარტო სამი ურემი ბზე მიურთმე-
 ვია, სხვა კი დავითმეო. ბოლოს კი ამ სოფელს მ-
 ლიან უნანია, ნეტავი ყველა, რასაც გვთხოვდა, მიგვერთ-
 მიაო. გამწვანდა მეტყველებ ამ წინ დაუხებდა სოფელზედ
 და სამინლად გადაჭვიდებია. უბანებია „ობეხიკებისთვის,
 ვის კარზედ ფიხნი ნახათო, ან ტყიდან მომავალი შეგხ-
 დეთ ვინმეო, აწერეთ და სია აქ წარმომიდგინეთო. ან
 გასულა ამის შემდეგ რამდენიმე დღე და იმ უბედურს
 სოფელს მ. ქსწავი „ობეხიკი“ მ. დ. მე,
 მოგურავების „ბოლესობიკი“ და მეტყველისგან ბოძე-
 ბულის სიის ძალითა უკლია კარ-და-კარ და ურბევის სა-
 წყალი გლეხობა. ვის კარზედაც თურმე ფიხნი ნახეს,
 იმას ურემზედ ორი და ათი შური წართვეს, სიაში ჯა-
 რიბად ეს გაწერიაო. ერთს გლეხს მუხანიშვილს თორმე-
 ტი მანეთი წართვეს. ამ საწყალს სოფელს მ. ს
 საქმე ისე გაუჭირა ამ „ლესნიხის“ თურმე, რომ კენახე-
 ში ხეხილი უჭირათ და იმით წასულან იოჯად.

2) საფიხნეში ან ვინ იცის საიდგან ცუცხლი გა-
 ჩინილიყო. მეტყველებ ეს ამბავი დაუბნებია ოთხ-კომლ
 ყუშიტაშვილებისათვის და ოთხივესათვის ოცი თუმანი
 ჯარიმა წაურთმევია.

3) ერთი თათრისშვილის მენახივე თათრისშვილის წლის

ბიჭი დაუბნებია „ლესნიხის“ და შიგ სოფელში, საცა
 მთელი საღის იყო შეყრილი, გამოურცხადებია რომ თორ-
 ძეტი მანეთი ჯარიმა დაგადეო და უნდა მოიტანოო.
 ბიჭი მაგარზედ დაჭსწდომია. „ლესნიხი“ გაბნახებულა,
 ბევერი უყვირის და ბოლოს დაუმწვედვია საწყალი ბიჭი
 გომში და მეორეს დღეს კი ბიჭს ძალა უნებურად უყისრნია
 ჯარიმა და მიურთმევია. ეს მთელმა სოფელმა იცის.

4) ამ წლის მარტში სოფელს ს. დაიბნა
 სიით ვაცები და ერთს იავოც საღამაზოვს რვა თუმანი
 ჯარიმა დაადო. აქედ ეცა საღამაზოვი, იქით ეცა და
 ბოლოს თორმეტს მანეთს დააჯერა „ლესნიხი“. ამვე
 დროს მამასხლისს უბნანა ერთი ურემი ბზე ემოვნა
 და ლესნიხისათვის მიურთმია სახლში. მამასხლისს დაუ-
 ყოვანებლოვ დასრულა ბძახება.

5) „ლესნიხის“ მხლებელს გ. შვილს მიურთ-
 ნია წელს ანრილში ერთის სოფლის კაცისათვის ლესნი-
 ხის ბძახება, სადაც ქსწერდა: მე შენ გაბრძახებ, რათა
 დაუბნეოლოვ წართვა ჯარიმა გლეხს ჯამალაშვილს
 ექვს თუმან სახეკარი და ოთხი აბაზი, მეორე გლეხს
 გიგლა მეგრაშვილს ოთხი თუმანი და ორი აბაზი,
 ხალა მესამეს თომა კველიშვილს მანეთი და ათი შუ-
 რი, რადგანაც მგათ მოუჭრიათ ზომასზედ მეტი ხე-
 დაშინჯეს ობეხიკებმა ხეები და აღმოჩნდა გლეხების
 სიმართლე, მაგრამ თითო ბატანს და სხვა და სხვა ნო-
 ბათს მანინ ვერ გადაურჩნენ.

6) ერთს დორეულს ფშაველს დაყენა ს. ს
 ტყეში ე. წ. ს გომებთან ხუთმეტი სული
 ძროხა საბაღზედ ლესნიხის ნება-რთვითა. წინავე, რა-
 საკვირველია, საბაღზედ ლესნიხი გამოართო. ბოლოს
 წასვლის დროს შანი მოულო, შენ ტყეში ნეკერი გიჭ-
 რიაო და ექვსი ძროხა წართო. ცნა ძროხადა წაიყვანა
 შინ საწყალმა ტირილითა და თავში ცუძითა. ეს ამბავი
 მთელმა სოფელმა ს. მ იცის და უკვირთ ამ საქმემ ესე
 როგორ ჩაუარაო მეტყველებს. ფშაველს საჩივრისა შე-
 შინებია და ეს უმგზავსო საქმე მთავრობისათვის ან
 მოურსენებია.

7) სოფელს მ. ში მეტყველის იქ ყოფნის დროს
 გლეხმა ჩინლაშვილმა, რომელსაც ორი მანეთი უნდა
 მიეცა მეტყველისათვის, ეს ორი მანეთი ობეხიკის თურმე
 ჩაბნაო. ბოლოს „ობეხიკის“ უანი ეყო და როცა გლეხს
 კიდევ თავისი ეთქვა, მამინ თვით მეტყველის წინაშე
 „ობეხიკის“ ორი ლაზათიანი სილა ვრტვა გლეხისათვის.
 მეტყველებ კიდევ ცნა მანეთი ჯარიმა წაერთმია საწყლი-
 სათვის, ჩემთან ტყუილი როგორ გაბედაო.

აი რა ამბავია ჩვენს მხარეზედ. საწყალი გლეხობა
 შეჭურვებს ცხსა და იმის ღოდინშია, რომ დღესა თუ
 ხვალ იქიდან მანინ შვეს და ღებნა მიეცემა. გატყავდა
 ისეც გატყავებული გლეხობა ამის ღოდინში!...

წერილი კათარზობიდან

1877 წელს 2 აპრილს.

თუ არ ვცდები, ვერ ხეხის მწერლობაში სრულყოფილით არა თქმულა რა შესახებ საქიმო გურსებისა, რომელიც აქ ქალბისათვის არის დაარსებული. ამ გურსების ვითარება და გარემოება დაწვრილებით ვიცი. ისიც ვიცი რა რიგად საჭიროა ქალი-ექიმი საზოგადოდ ყველგან და უნამეტნავესად ხეხიში, საქართველოში. მე ვამბობ: ნამეტნავად საქართველოში, რადგანაც საქართველოში შედარებით უფრო ბევრი უბედურება ხდება ხალხე მარტო იმისგანა რომ სწული, აკად-მეოთე ქალი მორცხობს და არ იწვევს მამა-კაცს ექიმსა. მე ხეხიში ვამიგონია უგანსხვანელს დღეში მეოთის მშობიარის ქალის ქმრისაგან: „რაც უნდა ღმერთი გამოწეროს, ექიმს არ მოვიყვან, ცოლს არ გავასინჯებო და საქვეუბოდ თავს არ შევირცხებო“. თუნდა ქმარი დაჯეროთ, თვით აკად-მეოთეს ანუ მის მასლობელთ სშირად ვერას გზით ვერ დაითანხმებთ, რომ ექიმს უხვევოს, გაასინჯოს სატყვივარი. ექიმი ქალები რომ იყვნენ ეს მკვლავითი აღარ იქნებოდნენ და ვინ იცის რამდენი სული დაისხნიათ თავის-თავს უდროო სიკვდილისაგან. ქალი ექიმ-ქალს არ მოერიდებოდა, რადგანაც აქ მორცხობას ადგილი არ ექმნებოდა.

დრო იყო, როცა ექიმი მამა-კაცნი და მათთან ერთად თვით საზოგადოებაც ამბობდნენ, ქალს ექიმად ყოფისათვის არც საჭიროა ღონე აქვსო, არც მხსობა და არც ნიჭიო. ამ მიზეზით ქალს ექიმობის სწავლის გზას უხშობდნენ. წარსულს ვინა ჰსხივას, უბედურება ის არის, რომ ამ უამადაც ისმის მაცხარი სმა, რომელსაც არც წასწულს დროში, არც წინაღულში საბუთს ვერ უზოვიან. ვერ ისევე ძველ დროს, როგორც ჰსხანს „იღლია-დიდამ და ოდისიადამ“ ძველს საბერძნეთში ყოფილან ქალები მკურნალობაში სახელ-ვათქმულნი. შემდეგ საბერძნეთის მთელ ისტორიაშივე იხმენებან სამკურნალო მეცნიერების მცოდნე ქალები: ოლიმპის ტუბასილი, ანოდისი და ასპასია, რომელმაც დასტოვა რადენიმე თავისი საქიმო თხზულებანი. მეოთხემეტე საუკუნეში იტალიაში, ვალენტიანოში, ჰსცხოვრებდა ექიმი ქალი აბულა, რომელმაც ავრეტე დასტოვა ჩინებული თხზულებანი ლათინურ ენაზე. მეხუთემეტე საუკუნეში იტალიაშივე ბოლონის უნივერსიტეტში იყო პროფესორად ექიმი-ქალი დოროტეა ბოკსი. მეხუთემეტე და მეექვსემეტე საუკუნეში საფრანგეთისა და ინგლისის ისტორიუმიც იხსენებან ექიმი ქალები. წარსულ საუკუნეში ბოლონის უნივერსიტეტში კიდევ იყო ქალი ანა მობანდი მაცნოლისი ანატომიის პროფესორად. თუმიცა შესალოა კიდევ რადენიმე მაგალითის მოყვანა, მაგრამ მე მგონია, შემოსხვებული მაგალითებიც საკმაოდ იმის დასამტკიცებლად, რომ ქალბს ჰქონათ მიდრეკილება ექიმობისადმი და კიდევაც შექსძლებათ ექიმობა.

იტალიამ პირველმა გაუხსნა გზა ქალბს უნივერსიტეტებში, მის მეტე შეიქცაიანამ, ამერკამ, საფრანგეთისა და იტალიის 1871 წელს დიდის ვაი-გვლანით ინგლისმაც. რუსეთში პირველმა ქალმა—უფ. კაშკარავამ 1869 წ. დასწულა გურსი პეტერბურგის საქიმო აკად-

ემიაში და მის მეტე ნება არა ქალბისათვის არ მიუციათ აკადემიაში ლექციების სმენისათვის. მხოლოდ ამ აკადემიის პროფესორმა უფ. გრუბერმა მისცა ქალბს ნება ანატომიის სწავლისა და ამაში თვითონ გრუბერი ხელთ-მძღვანელობდა მათ. ამ უამად შემოსხვებულ სახელმწიფოებში ბევრი არიან ექიმი ქალბი, რომელნიც შრომობენ საქიმო ასპირანტზე. რუსეთში ვერ სულ არიან არიან: შემოსხვებული უფ. კაშკარავა და სუსლოვა. უგანსხვანელს ექიმობა შეისწავლა ციურისის უნივერსიტეტში. ორნივე პეტერბურგში ჰსცხოვრებენ და მრავალს ჰქუენანამენ ქალთა შორის, რადგანაც მრავალი სწული ქალნი მათ იწვევენ საქიმოდ.

1872 წ. აქურ საქიმო აკადემიაში დაარსდა ქალბისთვის საქიმო გურსები. ეს გურსები დაარსდა რადენიმე კერო პირების მეცადინეობით და სამხედრო მინისტრისა უფ. მილაუტინის თარხნობით. ამბობენ ვითომც ამ გურსების დადგენისათვის 50,000 მ. შესწირა ერთმა ციმიარში მცხოვრებმა ქალმა, რომელმაც არ ისურვა თავისის სასკლის გამოცხადება. პირველად ამ გურსებს ის დანიშნულა ჰქონდათ, რომ ოთხი წლის განმავლობაში უნდა მოემზადებინათ ნასწავლნი ბუბია ქალბი (ученные акушерки). ამ დანიშნულებისა დაგვარად შემოსხვებულს გურსების სქემაში მიღებულ იქნა თითქმის ყველა საგნები, რომლებსაც ასწავლიან იმავე აკადემიის სტუდენტებს, მაგრამ უმეტესი ყურადღება იყო მიქცეული ბუბიაობისა და განსაყუთრებით ქალბის სწულებასზე. ამ გურსების წესდებულებით ნება ჰქონდა გურსებში შესკლის ოლონდ იმ ასწავლნად ქალბსა, რომელიც წარუდგენდენ მოწმობას ქალბის გიმნაზიის, ანუ ინსტიტუტის დასწულებსას ანუ შინაურის რესტორობის მოწმობასა (свидѣтельство на домашнюю учительницу). ამის გარდა უნდა დაეჭირათ ეგზემენიები არითმეტვიდამ, გეომეტრიდამ, ალგებრიდამ, ისტორიიდამ, გეოგრაფიიდამ, რუსულისა და ფრანციურლისა, ანუ ნემეტურის ენებიდამ. მხოლოდ გეომეტრიის და ალგებრის ცოდნას თხოულობდენ უფრო ვრცლად ვიდრე ასწავლიან ქალბის გიმნაზიებში, დანარჩენის შემოსხვებულს სასკლის ცოდნას ვი ქალბის გიმნაზიებს სქემის ოდისათ. გამოცხადდა თუ არა გასწუებში ამ გურსების დაარსება, ქალბმა გასუსაზღვრელის სინარულით მიიღეს ეს ამბავი და სამის თავის განმავლობაში 130 თხოვნა შემოიტანეს სასწავლებლად მიღებისათვის. ამ რიცხვიდამ, ეგზემენების შემდეგ მიიღეს 87, თუმიცა გურსების მმართველობა პირველ წელიწადს სამოცდა-ათზე მეტის მიღებას არ აზირებდა. ლქციების ვითხვა დაუწყეს ზოგიერთმა პროფესორმა აკადემიისამ და ამათ გარდა რამოდენმა აქურმა გარემე ექიმთაცა აკადემიისვე აუდიტორიებში, მხოლოდ ვი იმ დროს, როცა ეს აუდიტორიები თავისუფალნი იყენენ სტუდენტებისაგან. ქალბი ვალდებულ იქმენ ლქციების სმენისათვის ყოველ წელი სუთი თუმიანი შეეტანათ. პირველ რე გურსში მათ უკითხვდენ ანატომიას და სხვა ბურების-მეტეველების მეცნიერებასას ისე, როგორც იმავე აკადემიის სტუდენტებს. დანაშთენს ორს გურსში ვი ასწავლიდენ საქიმო საგნებსა, რომლებიდანაც უმეტესს ყურადღებას აქცევდენ ბუბიაობას

და განსაკუთრებით ქალების სწეულობის მეურნეობას. რიცხვი მოსწავლეთა მსურველთა ამ კურსებში ყოველწლიურ მატულობს, მაგალითობს 1873 წ. 88 ქალი მიიღეს, 1874 წ.—90, 1875 წ.—94 და 1876 წ.—145. წელს ყველა კურსებში სულ 430 ქალია.

ზირკელი კურს-დასრულება ნასწავლის ბებიების უნდა ყოფილიყო შარშან მისში. მაგრამ შარშან მარტში გამოვიდა უმადლესი ბმასება, რომ 1) ეს კურსები აკადემიადამ გადატანონ აქურ ნიკოლაევის სამხედრო სამკურნალოში, 2) მიუმატონ მესხეთე კურსი, 3) კურს გათავსებულ ქალებს აძლიონ დიპლომი, რომლის ძალითაც მათ ჰქონდეთ ნება ბებიაობისა და ამის გარდა ქალების და უმწველეთა სწეულობის მეურნეობისა, 4) კურსებისთვის საჭირო ფულები ყოველ წლივ აძლიონ სასჯელმწიფო ხაზინიდან და 5) კურსები დასტოვონ სამხედრო მინისტრის მხედველობას ქვეშ. შარშან ზაფხულში გამართეს კურსებისთვის ნიკოლაევის სამკურნალოში სასტუმროს თეატრი,*) აუდიტორიები და სხვა ყველა საჭირო მოწყობილობა, და ოკტომბერში ქალებმა იქ დაიწყეს ლექციების სმენა. წელს მოუმატეს კიდევ ორი-სამი საგანი სასწავლებლად. ლექციებს უკითხავენ თითქმის იგივე პროფესორები და ექიმები, რომელნიც ადრე აკადემიაში უკითხავდნენ. პირდაპირი გამგე კურსებისა ესაა ნიკოლაევის სამკურნალო უფროსი ექიმი, ამის გარდა ქალებზე შედამხედველობა აქვს ორს ინსპექტორს. ამ ყამად მესხეთე კურსში 60 ქალია. დასასრული ეგზამენიები მათთვის დანიშნული იყო ამ მისში, მაგრამ მერმე გადადეს სექტემბრამდის. როგორც გავიგე პეტერბურგის სამკურნალო მარხის ინსპექტორი თურმე ცდილობს, რომ ამ კურსებში კურს დასრულებულ ქალებს მიანიჭონ ყველა ის უფლება, რაც მამაკაცთ—ექიმებს აქვთ.

უმეტესს ნაწილს კურსების მსმენელთაგანს სასლიდამ 20—30 მანეთადე მოსდის. იმისთანებიც არიან მათ შორის, რომლებსაც სასლიდამ ფულები სრულყოფითად მოსდით და ცხოვრების სასარსს მოუფლობენ მით, რომ სხვებს სასწავლიან და ამში ფულს იღებენ. ამ ყამად ოცდა ათამდე სტიპენდიებია დადგენილი ზოგი კრძომა პირებისაგან და ზოგი სხვა და სხვა გუბერნიების კრძობისაგან. გარდა ამის ორი სამი წელიწადის რაც შესდგა აქ ერთი საზოგადოება, რომ ღირ შეძლებისადგენად ესმარება ღარიბთა მოსწავლეთა ქალთ,—მით რომ ზოგის მაგიერად თვით საზოგადოება ისდის წელიწადში სუთს თუმანს ლექციების სმენისთვის დანიშნულს და ზოგს მოსწავლე ქალს თვე და თვე ფულით შემწეობას აძლევს.

ქართულ-ქალებთან ჯერ არაინ არ არის ამ კურსებში, მაგრამ ჩვენ გავიგეთ, რომ ორი ქუთათური ქალი თურმე ამ ყამად აქ კურსებში შესასვლელად ემზადებიან.

ი. გ—ძე.

*) ოთხი, რომელიც არის დანიშნული მკვლქების სატრეკლად და ანატომის სასწავლებლად.

მალაქის სცენებისაგან

მუშტი-კრივის მოამბენი

ბა.ბა.ბა...ბა! რა მუშტი-კრივი იყო თქვენი კირიმე!

— ეგ სადა, ძმაო-ჯან?

— აი მახათისკენ, კვირა ცხოველთან რომ ხევი. ასეთი მუშტი კრივი იყო, ასეთი, ასეთი, რო...ო...ომ რალა ვთქვა! მთელი ქვეყანა იქ იყო, შენ გეძინა?

— მერე გაიმართა, ჰა?

— ო...ჰო...ჰო...ჰო...ჰო! გაიმართა და რა გაიმართა! გაიმართა, გაიმართა, რომ რატო არ გაიმართა! მოვიდა შენ ხარ ჩემი ბატონი ქვემო უბანი, მოვიდა ხალხი, მოვიდა ხალხი, რომ ნემსის კუნწი რა არის, ნემსის კუნწი არ ჩავარდება. ახლა მოვიდა ზემო უბანი, მოვიდა ხალხი, მოვიდა ხალხი დასტა-დასტა, რომ შე...ე...ნი კირიმე!

— მოვიდნენ და მალე გამართეს კრივი რალა?

— გამართეს, ალა-ალა იყო? ჯერ თავი ბიჭები უნდა გამოსულიყვნენ. ზემო უბნიდამ მთაწმინდელი ბიჭები გამოვიდნენ, ქვემო უბნიდამ ყასბები. მაგრამ ჯერ სადა ხარ, ბევრი ლაპარაკი იყო.

— მე კი არ ვიცი! მუშტი კრივის ხეირი წავიდა!.. რალა კრივია? შეიყრებიან, ერთი საათი ყაყანი აქეთ; რის კრივი, რის ამბავი? ერთმანერთს ლანძღვას დაუწყობენ. მერე ჯიბის ოსტატები შემოძვრებიან და დავი-ღარაბა ატყდება. ჰეი გიდი, სად არის ძველი მუშტი კრივი! განსომთ, მაგრამ სად გეხსომებათ, ქალაქში რომ ქვის კრივი გაიმართა? ზემო უბნელების თავი მუხრანიანთ არჩილი იყო და ქვემო უბნელებისა ყორხმაზი. ასე დაენაძლევდნენ და პირობა დასდევს: ვინც დამარცხდეს, იმისი სახლი აიკლონო. მოვიდა ყორხმაზი, მოეყაენა თურმე ბორჩალოს თათრები, თავისი ყმები; გაიმართა კრწანისში კრივი. გაიმარჯვეს ქვემო უბნელებმა და გამორეკეს ჩვენი ზემო უბნელები. ასეთი ქვის კრივი გაიმართა რომ შენი მოწონებული. ხალხი რომ გენახა, ლომებათ გადაიქცნენ. კედლებზე კატებსავით აღიოდნენ, ბანების ლაბიარებს აქცევდნენ და წვიმასავით ქვა და აგური მოდიოდა. ქვითკირის კედლებიდან აგურებს აძრობდნენ. მოვიდნენ სიონ ზემოთ. ქურქჩინასთან აფთიაქი იყო, სულ აფთიაქი აიკლეს; ქურქჩინანაში და შუა ბაზარში რომ ხალხი ამოვიდა, ასეთი ქვის სროლა გაიმართა, რომ იმის ზემო და ქვემო ქურქეშიაც კი ქვა ცვიოდა.

— ვახ აი! რა იქნებოდა!

— სალავბოზე გარეკეს, ანჩის ხატამდინ მივიდნენ მოკრივები რალა. ის ის იყო მუხრანიანთ სახლს მიახლოვდნენ. მთავრობამ ჯარი გამოგზავნა და სახლთან დააყენა, რადგანაც რომაო ყორხმაზი მუხრანთობსო და ქალაქის გარე-

დამ თათრები მოუყვანიათ, ჯერი არ არისო; როგორ შეიძლებაო. არჩილის სახლი გადარჩა. თორემ, თორემ წასული იყო იმის საქმე. აი რა მუშტი კრივი იყო!

— ეს ეგ დიდი ხნის ამბავი ყოფილა.

— არა, ეს გუშინდელი ამბავია, ვარანცოვის დროს იყო. იმაზე წინათ, მეფეების დროს, უფრო დიდი მუშტი კრივი სცოდნიათ. სალდასტათ ხის ხმლებით რალა, კრივი სცოდნიათ. ყველიერებში ასეთი ამბავი იქნებოდაო, რომ რალა მოგახსენოთ.

— ტა. ტა..ტა..რა იქნებოდა!

— ეხლანდელ თქვენ მუშტი კრივის ეგვანებოდა! აბა რა მუშტი კრივია? ორი კაცი გამოდიხართ, ერთმანეთს მუშტს უჩვენებთ და გაბრუნდებით. მუშტი კრივი ასეთი უნდა, რომ ერთმანეთს ლამაზათ ძელები დაურბილოთ. აი ჯან მუშტი კრივი!

— მერე რა იცი, რომ მაგისთანა კრივი არა გექონდა?

— აბა თქვი, შე პლუტო, ვინ იკრივია? ტყუილი არა თქვა ჰა!

— ჩვენი კიკოლა გამოვიდა, მგელას რომ ეძახიან.

— მერე?

— მერე გამოვიდა ზემო უბნელებიდან. ჯერ არ გამოდიოდა. გადაეკიდნენ, ჰაი გამოდი, ჰაი გამოდიო? ადგა და გამოვიდა. მგელა ხომ გინახამს?

— არა

— ასეთია, რომ რალა გითხრა! ტანადია, მაღალ-მაღალი, მხარ ბეჭიანი, ასეთია რომ ჰ...მ ერთი რომ შეხედო, გეგონება, მთააო. გამოვიდა, შენ ხარ ჩემი ბატონი, მგელა და დადგა: აჰაო გამოვიდვარო. დადგა ლამაზათა და დგას. ძლივს ჩოხა გახადეს. თავი დამანებეთო, რა გინდათო, ხელს არ აიღებთო? აღარ ალაპარაკეს, გააძრეს ჩოხა და წაიღეს. ახლა დგას ის ჩვენი მგელა და ულვაშებს ისწორებს, გადასვა იდალოცვილი მარჯვენა ხელი ერთ ულვაშზე, გადმოსვა ახლა მეორე ულვაშზე და იძახის: გავიდეთ, გავიდეთ? ჰ...ჰ... გავიდეთ! გასვლით გავალო, მაგრამ მაგარი ესაო, ვაი იმის დედსაო, ვინც კი შემხედებოდა და ვინც ჩემს ლიტრიან მუშტებსა ნახამსო! ახლა დგას და უყურებს. რომ არ დადგა, ისე დგას და გადასდგა ფეხი, რომ მოვდრევაო. ახლა რა გადასდგა ფეხი და მოდის რალა.. უნდა უყურო, თუ როგორ მოდი! გამოვიდა შენ ხარ ჩემი ბატონი და მიდის რალა. ოო არ წამოვიდა, მოდის და მოვიდა. წამოვიდა, წამოვიდა დამისვლაზე რალა! მიდის და ულვაშებს ისწორებს, რომ არ მიდის, წამოვიდა წამოვიდა და რომ მიდის, და მიდის; წავიდა ახლა წავიდა და მიდის—მიდის, წავიდა და ხალხს შეერია!

— მერე?

— მერე და მერე. ხალხში შეერია, ველარა ვნახე!

1875 წ.

ანხისსატისუხელი.

სამი თვის ანგარიში

ივრის გამსესხებელ-შემნახველის ამხანაგობისა 1-ის იანვრიდან 1877 წელს ამავე წლის 1-ს აპრილამდე.

შემოსავალი:	მან.	კან.	გასავალი:	მან.	კან.
წილის ფული 123 წევრისა	1756	10	გასესხებული	202	50
ნასესხი თბილ. საურთ. ნდობ. ბანკ. ზიკველათ.	500	„	საწევრო შესატანი თბ. საურთ. ნდობის ბანკში	400	„
მეორეთ.	500	„	დაბრუნებული ნასესხი თბ. საურთ. ბანკში ზიკ.	500	„
ნასესხი ამსანადგვან.	400	„	იქვე სარგებელი მეორედ ნასესხისა.	25	83
წმინდა მოგება	25	29	სამართკვლავს სარჯი	6	15
სათადარიგო თანხა	2	87	წილის დაბრუნება	25	„
სარგებელი წინეთ დაჭერილი სესხობის დროს	97	51	სარგებელი კადაზედ წინ გადასდილი ფულისა	1	90
სარგებელი დაჭერი ასალი კადის მიტემის დროს	1	25	კასსადი აჩის.	154	33
გეგმის ჩაღალდებისა	2	79			
ჯარიმა	„	60			
დაბრუნებული ნასესხი	728	10			
აჩის გეგმის ჩაღალდები	1	20			
ჯ ა მ ი	4015	71	ჯ ა მ ი	4015	71

წევრი გამგებლობისა: ა. ცხველაძე, მლ. თევ. გულისოვი, აზარია დიაროვი.

გ ა ნ ც ხ ა ჯ დ ე ბ ა

ტფილისის გუბერნიის თავად-ახნაურთა საადგილ-მამულთა ბანკის მმართველობა ამით აცხადებს, რომ უმაღლესად დამტკიცებულის ბანკის წესდებულების ძალითა 25 მაისს 1877 წელს დღისით, 12 საათზედ ტფილისში, თვით ბანკის სადგურში გაიფილება უპერტორუკოდ ქვემოხსენებულთა პირთა უძრავი ქონება იმის გამო, რომ ამ პირთა შერეული ბანკში აღებულის სესხის მსვდგრი შესატანი, დადგინებული წესდების 29,30,34 და 35 მარტავებითა.

სახელი და გვარი მათი ვისი უძრავი ქონება იყიდება.	ადგილი სადა ქონება იმყოფება..	რა გვარი უძრავი ქონებაა.	აღებულის სესხის თანხა.		აღებულის სესხის თანხა უკველი ვერის შემოსავლისათვის.	
			მანეთი.	კაპ.	მანეთი.	კაპ.
1 შემიკინია, ალექსი ივანისძე.	ტფილისში, I განყოფილებაში, 3 ნაწილში. ორბელიანთ ქუჩაზე № 271.	ერთ სართულიანი (კლავისი) ქვითკირის სახლი, მის ქვეშადგობი 235 ოთხ კუთხე საყენი. . .	1,743	53	1915	52
2 ტერ-მიკიტინიანც, ქრისტეფორე ნიკიტის ძე.	ტფილისში II განყოფილებაში, 12 ნაწილში ნიკოლაევსკის ქუჩაზე.	სამ-სართულიანი ქვითკირის სახლი უკველი-გვარის შესობითა, მის ქვეშ ადგილი 634 ¹ / ₂ ოთხ-კუთხე საყენი	79,427	7	83,833	52
3 სულხანოვისა, მარიამ ივანეს ასული.	ტფილისში I და II განყოფილებაში, 7 და 14 ნაწილში.	თორმეტი ერთ სართულიანი, ორი ორ სართულიანი და სამი სამ-სართულიანი ქვითკირის დუქნები	17,582	73	17,944	86
4 ადამაშვილი გიორგი ჭიტუას ძე.	ტფილისში, I განყოფილებაში, 1 ნაწილში.	ეზოს ადგილი 90 ოთხ-კუთხე საყენი და მასზედ მდგარი შესობანი	270	—	330	40
5 სტეფანოვი, გეორგია.	ტფილისში, II განყოფილებაში, 2 ნაწილში.	ცარიელი სასახლე, ადგილი 300 ოთხ-კუთხე საყენი	1200	—	1,349	44
6 ალექსევი ანტონ იაკობისძე.	ტფილისში, I განყოფილებაში, 1 ნაწილში.	ორ-სართულიანი ქვითკირის სახლი და მას ქვეშ ადგილი 37 ¹ / ₂ ოთხ-კუთხე საყენი	600	—	670	44
7 ყარაჯოვი, ივანე სტეფანისძე.	ტფილისში, I განყოფილებაში, 9 ნაწილში.	ორ-სართულიანი ქვითკირის სახლი და მას ქვეშ ადგილი 52 ოთხ-კუთხე საყენი	500	—	575	4
8 მამუკიანცნი, ბაგრატი და ალექსი გეორგიაძის ძენი.	ტფილისში, III განყოფილებაში, 13 ნაწილში.	ორ-სართულიანი ქვითკირის სახლი და მის ქვეშ ადგილი 143 ოთხ-კუთხე საყენი	1000	—	1087	40
9 განგებლოვისა, აგრინა ვასილის ასული.	ტფილისში, II განყოფილებაში, 14 ნაწილში.	ერთ სართულიანი ქვითკირის სახლი საზღაფებით და მის ქვეშ ადგილი 69 ოთხ-კუთხე საყენი.	800	—	914	76
10 კვასიაძე, ივანე გიორგისძე და ზარიძე გიორგი თამაზისძე.	ტფილისში, I განყოფილებაში, 1 ნაწილში.	სასახლე ადგილი 224 ოთხ-კუთხე საყენი	300	—	357	72

			მანეთი.	კაპ.	მანეთი.	კაპ.	
11	კორღანოვი, მეჩხე ზაქარიაძე.	ტფილისის გუბერნიას- ში, ტფილისისკე მზრ- ნაში სოფ. შავთა და ვა- ნეთი.	252 დესიატინა და 600 ოთხ- კუთხე საყენი სახსარა, სათიბი და ტყე	3979	9	4188	39
12	ახსარა, მცირე წლო- ვანი ირაკლი ლეკსან- დრესძე.	ტფილისის გუბერნიასში და იმავე მზრნაში სოფ. თხინგალი.	175 დესიატინა, სახსარა და სათიბი, სახლითა და ბაღითა . .	5976	82	6086	35
13	გაბაევი, ანდრია მი- ხაილისძე.	ტფილისის გუბერნიასში, იმავე მზრნაში სოფ. ერ- თვასი.	406 დესიატინა 320 ოთხ- კუთხე საყენი სათიბი და სახ- სარა მიწები, სახლითა და გუ- ნახითა	4980	68	5260	44
14	არბუჯიანი, თ. იო- სებ კონსტანტინესძე.	ტფილისის გუბერნიას- ში, სიღნაღის მზრნაში, სოფ. კარდანახში.	კენახი ორი დესიატინა და 90 ოთხ კუთხე საყენი . . .	2000	—	2098	—
15	რუსიევი-გორჩინაშვილი, გიორგი გიორგისძე.	ტფილისის გუბერნიას- ში, ქ. თელავში	ერთსართულიანი ქვითკირის სახლი და მის ქვეშ ადგილი 1425 ოთხ-კუთხე საყენი . . .	700	—	774	68

სსენებელი უძრავი მამული გაიყიდებინათ მთლიანად, მხოლოდ თვითკუთხედ ცალკე სათავრო ვალს ზედ
შეეგებება ბანკში ვადითი შესატანი ფული, ყოველივე საჩუქი რაც ბანკს მოსულია მამულის გასასყიდლად და-
წმენისათვის და გარდა ამისა ყოველივე სასკლამიფო და სასოფლო გარდასახადის ნაშთი (недоимка) და
ეგრედ შემდგარის ჯამიდამ დაიწება ტორგი, თანხმად წესდებულების 19 მუსლისა. ამასთანავე მმართველობა
ბანკისა აცხადებს, რომ ვალის თავნი, თვითკუთხედ მამულზედ ნახვენები, შეიძლება მოშორებულ იქმნას მსუიდეკლი-
საგან გირავნობის ფურცლითა (закладной листъ), რომლის მანეთი მანეთად მიიღება და გარდა ამისა შეიძ-
ლება მსუიდეკლამ, ბანკის თანხმობით, ეკ. სათავრო ვალი თავის თავზედ გადიდოს, მხოლოდ უსათუოდ კი უნდა
მოიშოროს ნაღდის ფულით ის, რაც სათავრო ვალზედ მეტი შემოსატანი ფულია.

თუ ზიწველი ტორგი, რომელიც 25 მაისს 1877 წ. დანიშნულია, კერ მისდა და მამული ან გაიყიდა, ამ
შემთხვევისათვის მმართველობა ბანკისა თანხმად წესდებულის 22 მუსლისა, ნიშნავს მეორესა და უკანასკნელს
ტორგსა 9-ს ივნისს ამ 1877 წლისას.